

γικές και σωτηριολογικές τους διαστάσεις εκτίθενται πάντα δημόσια (δεν υφίστανται κρυφά δόγματα στον χριστιανισμό, περιορισμένα σε κάποια ολιγαρχική ελίτ του πνεύματος) και ελέγχονται για τη μεταξύ τους συνέπεια.

Ο δημόσιος χαρακτήρας της χριστιανικής θεολογίας, στο μέτρο που ενισχύει τη λογοδοσία της, θα μπορούσε, σε συνδυασμό με την αποφαιτικότητα της (την εμμονή στο ασύμμετρο μεταξύ γνώσης και πραγματικότητας) να αντιροπώσει μερικώς τον κλασικό ψόγο σε βάρος του θεολογικού λόγου, ότι είναι εγγενώς αδιάψευστος και «παντός καιρού», άρα ασύμβατος με τον αναστοχαστικό κριτικισμό και τη ρευστότητα της ανοικτής κοινωνίας. Το χριστιανικό οικοδόμημα θυμίζει, τηρουμένων των αναλογιών, τον γνωσιακό συνεκτικό ιστό του Γουίλντντ Κουάιν (Willard Van Orman Quine), οι παρυφές του οποίου είναι συντριπτικά πιο ευεπίφορες στην αναθεώρηση (κατά την επαφή με τη νέα, διευρυμένη γνώση) σε σχέση με τον βαθύτερο πυρήνα του. Θεολογικά, το κουαϊνικό παράδειγμα μεταφράζεται ως εξής: η πυρηνική περί Θεού αλήθεια, μολονότι προσφέρεται για συνεχή επικαιροποίηση ως ανεξάντλητη δεξαμενή καινούργιων υπαρξιακών νοσηματοδοτήσεων του βίου, μας υπερβαίνει σε τέτοιο βαθμό (σύμφωνα με το «γνόντες Θεόν, μάλλον δε γνωσθέντες υπό Θεού» του Παύλου, Γαλ. 4,9) και ως εκ τούτου δεν έχει εφήμερο ή αναθεωρήσιμο χαρακτήρα, χωρίς φυσικά να αποκλείεται η περαιτέρω εμβάθυνση στα δεδομένα της. Αν, όμως, η χριστολογική και τριαδολογική αρχιτεκτονική θεωρούνται θεολογικά αμετάκλητες, ως πυρηνικές αλήθειες, δεν συμβαίνει το ίδιο με τη χριστιανική κοσμολογία και ανθρωπολογία, που μόλις άρχισαν να διερευνώνται συστηματικά, ως εμπειρικά μάλιστα αντικείμενα γνώσης, ανοικτά στις απροσδόκητες ανατροπές που μας υπόσχεται η χριστιανική εσχατολογία, είναι καταστατικά υποκείμενες στη διαψευσιμότητα και την εξέλιξη.

Προς το τέλος του άρθρου του, ο Σινιόσογλου παραδέχεται ότι «[κ]αμία φιλοσοφία δεν μπορεί να είναι απολύτως αυτόνομη, στον βαθμό που είτε ο ορθός λόγος και τα όποια *ένδοξα*, είτε η εξ αποκαλύψεως γνώση τίθενται αναγκαία ως αρχές».³⁷ Πράγματι, ακόμη και ο εμμεναιοκρατικός φιλοσοφικός στο-

Benozzo Gozzoli, *Ο Θρίαμβος του Αγίου Θωμά Ακινάτη*, λεπτ., (1471).

Ο «Παγκόσμιος Δάσκαλος» είχε γράψει κάποτε ότι λυπόταν τους ανθρώπους «του ενός και μόνο βιβλίου»· είναι δε σίγουρο ότι η καταδίκη αυτή της αναγνωστικής ενδογαμίας περιελάμβανε και τη Βίβλο, την οποία ο ίδιος γνώριζε και αγαπούσε όσο λίγοι. Στην αναπαράσταση του Γκοτζίλι, απεικονίζεται ανάμεσα στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

χασμός διέπεται συχνά από υπόρρητες μεταφυσικές προκείμενες, οι οποίες παραμένουν συχνά αδιάγνωστες, καθώς υπονοούνται ως (δήθεν) αυτονόητες. Πού έγκειται τότε το πρόβλημα; Ο Σινιόσογλου το εντοπίζει στην καθεστωτική ερμηνευτική «που υπαγορεύεται στα πλαίσια του βυζαντινού κληρικαλισμού και εκφράζεται ενίοτε με κατασταλτικούς μηχανισμούς», κοντολογίς, στην «κληρικαλική ηγεμονία του λόγου».³⁸ Ο Σινιόσογλου ανήκει στους θιασώτες του ορθού λόγου και δεν πάσχει από τον κυνικό μηδενισμό στοχαστών όπως ο Παναγιώτης Κονδύλης και ο Αιμίλιος Μεταξόπουλος· παρά ταύτα, σε ό,τι αφορά τη βυζαντινή θεολογία και μόνο, ο Σινιόσογλου δείχνει να ερανίζεται και να εφαρμόζει τη γενικευτική άποψη αμφοτέρων των προαναφερθέντων περί φιλοσοφίας, ότι δεν πρόκειται παρά για ένα ακόμη μέσο κατίσχυσης και χειραγώγησης, πνευματικό απότοκο της ιδιοτελείας, της σκοπιμότητας και ξέπλυμα μιας κατά βάθος εξουσιαστικής συνείδησης – εν προκειμένω, της μισαλλόδοξης συνείδησης του προνομιούχου βυζαντινού κλήρου.

Ο κριτικός έλεγχος των εξουσια-

στικών μηχανισμών του κληρικαλισμού, βυζαντινού και μη, αποτελεί κύριο μέλημα, κυριολεκτικά το καθήκον, κάθε αμερόληπτης διάνοησης, της θεολογικής περιλαμβανομένης. Ας μας επιτραπεί να επισημάνουμε εδώ, ωστόσο, ότι παρά τα θρυλούμενα, ό,τι καθιερώθηκε ιστορικά ως Ορθο-δοξία, όχι μόνο μειοψηφούσε αρχικά και επί μακρόν, αλλά πολλάκις συνάντησε και τη σφοδρότατη αντίσταση αρχών και εξουσιών, του πολιτικού και στρατιωτικού κατεστημένου, καθώς και ποικίλων εξω-θεολογικών σκοπιμοτήτων. Με βάναυση και αντιεπιστημονική επιγραμματικότητα, θα μπορούσε κανείς να παραπέμψει ενδεικτικά στην περίπτωση της Εικονομαχίας, που υποστηρίχθηκε από τους Ισαύρους αυτοκράτορες σε μια προσπάθεια προσεταιρισμού των μονοφυσιτών ακριτών της αυτοκρατορίας, οι οποίοι απεχθάνονταν τη λατρεία των εικόνων. Ακόμη ενδεικτικότερη περίπτωση αποτελεί η φιλοσοφικά ρωμαλέα θεολογία του Μαξίμου του Ομολογητού, ο οποίος πολεμήθηκε λυσσαλέα από τον αυτοκράτορα Ηράκλειο, τον Πατριάρχη Σέργιο (σε μια μασίφ πορνική διαπλοκή εκκλησιαστικού ηγέτη με τον

Louvre, Paris

Καίσαρα) αλλά και τις κεφαλές των λοιπών Πατριαρχείων, με αποτέλεσμα σε βάθος χρόνου να διωχθεί ο Μαξίμος από κοινού με τον υποστηρικτή του, Πάπα Μαρτίνο, να καταδικαστεί δημόσια, να υποστεί εξορίες και να τιμωρηθεί με την αποκοπή του δεξιού χεριού και της γλώσσας του. Σε βάθος χρόνου, η Εκκλησία δικαίωσε τον Μαξίμο σε βάρος των εκκλησιαστικών δικτών του, όσο για το έργο του, αποτελεί αντικείμενο διδασκαλίας και μελέτης στις πιο φημισμένες θεολογικές σχολές της Δύσης ένεκα ακριβώς του υψηλού επιπέδου επιχειρηματολογίας του, ενώ η εντύπωση σ' αυτό προϋποθέτει μια στιβαρή φιλοσοφική παιδεία και μακροχρόνια σπουδή.

Κατά βάθος, η «θύραθεν» επιφυλακτικότητα προς τη θεολογία πηγάζει, εκτός από την προαναφερθείσα εναντίωση στον δογματισμό, και από τον συνακόλουθο φόβο της ποινικοποίησης της «αίρεσης». Η εκκλησιαστική καταδίκη των αιρέσεων εκλαμβάνεται ως μια μορφή λογοκρισίας που στοχοποιεί την αντιγνωμία· ως τέτοια, πιστεύεται ότι αν οι πολιτικές συνθήκες το επιτρέψουν (όπως συμβαίνει εδώ και καιρό στη Ρωσία του Πούτιν), θα μπορούσε να επεκταθεί στον δημόσιο λόγο και χώρο, δηλητηριάζοντάς τους και υπονομεύοντας έτσι την αναστοχαστική ανοικτή κοινωνία, καθώς δεν υφίσταται δημοκρατία και κράτος δικαίου άνευ του δικαιώματος στη διαφωνία και δη μακριά από τον φόβο του ιερατείου, του όποιου μονάρχη/ηγέτη ή του κόμματος. Η κατάχρηση του όρου «αίρεση» από τους φονταμενταλιστές θεολογούντες είναι δυστυχώς ένα σύνθημα φαινόμενο, αλλά στην πρωταρχική και τρέχουσα θεολογική σημασία της, η «αίρεση» δεν σημαίνει καθόλου την παρεκκλίνουσα άποψη, όπως την κατανοούμε σήμερα. «Η λέξη αίρεση», όπως μας υπενθυμίζει ο Χρήστος Γιανναράς, «σημαίνει την εκλογή, επιλογή και προτίμηση ενός μέρους της αλήθειας, εις βάρος ολόκληρης της αλήθειας, της καθολικής αλήθειας. Η αίρεση είναι το αντίθετο της *καθολικότητας* [...] Κλασικά στην Ιστορία παραδείγματα είναι ο *νεστοριανισμός* και ο *μονοφυσιτισμός*. Ο πρώτος απολυτοποιεί την ανθρωπότητα του Χριστού, ο δεύτερος τη θεότητα του. Και στις δυο περιπτώσεις σχετικοποιείται, και τελικά αναιρείται, η μία και ολόκληρη αλήθεια της σάρκας του Θεού, της θεανθρωπι-